

Marek Jakoubek et al. – Krajané: hledání nových perspektiv (2015)

Markéta Kljapová

*Katedra antropologie, Fakulta filozofická,
Západočeská univerzita v Plzni
kljapova@ksa.zcu.cz*

KNIHA *Krajané: hledání nových perspektiv* od kolektivu autorů Jakoubek, Jírka, Králová, Pavlásek a Tůma již svým názvem čtenáři napovídá, co je jejím záměrem. Hned v úvodu, jehož autorem je Luděk Jírka, je jasně deklarováno, že se nesnaží dosáhnout cíle holisticky ozřejmit dynamiku procesů ohledně krajané problematiky. Právě naopak, svými pěti kapitolami se snaží poukázat na to, jak je krajané problematika jako badatelské pole rozmanitá, a pokusit se ji uzavřít do jednotných teoretických, klasifikačních a popisných schémat by bylo chybné, zavádějící a ve svém výsledku jak čtenáře, tak badatelskou obec ochuzující. V textech je patrná snaha vymánit pojem krajané ze zaběhlých kontextů, které dosud směřovaly k jednotnému pojetí tohoto fenoménu, a přimět čtenáře či vědeckou obec přemýšlet o něm jako o analytické kategorii, která nabývá svých konkrétních podob a významů, až je-li zasazena do konkrétního rámce příslušné komunity, o níž se jako o krajané uvažuje.

V úvodu je nám nadnesen přehled dosa-
vadních výsledků zkoumání krajané proble-
matiky, pro čtenáře jsou stručně shrnuty pří-
stupy, jimiž se dosud sociální vědci pokoušeli
na Čechy v zahraničí pohlížet, a jsou zde též
nastíněny historické a politické okolnosti, které
odborníky k používání teoretických konceptů
vedly. V neposlední řadě je v úvodu podán
stručný výčet současného stavu bádání, kdy
dochází k časté orientaci na oblast Balkánu
a snahám o zavedení odlišných přístupů ke stu-
diu krajanů. Je to především rekonceptuali-
zace významu národního státu, výzkum pře-
shraničních vazeb a jejich vlivu na utváření
identity, kritizují se některé zavedené postoje,
např. evolucionismus, badatelé se stále častěji
přiklání k orální historii či narativům, je rov-

něž patrná snaha o multi-sited etnografii, tedy
výzkum ve více lokalitách. Následně kniha na-
bízí pět perspektiv nahlížení na krajané, při-
čemž jednotlivé studie mají základ v terénních
výzkumech, které probíhaly ve východní Ev-
ropě, potažmo na Balkáně. Pouze jedna studie
se poněkud vymyká, a to svým zacílením na
krajané komunitu „za velkou louží“ ve Spo-
jených státech amerických.

Marek Jakoubek nás seznamuje s výsledky,
ke kterým došel během svého výzkumu mezi
Vojvodovčany. Jedná se o text, který byl již
dříve publikován společně s Tomášem Hirtem,
a Jakoubek se zde pokouší o jeho revizi tak,
aby zjištění v něm uvedená byla oproštěna od
chyb, kterých se jako mladí začínající vědci
mohli dopustit. Tento záměr se mu možná zda-
řil, avšak otázkou je, zda se nedopouští chyb
jiných. Neustálá recyklace jeho již předešlých
prací a časté sebecitování nepůsobí na čtenáře
z řad akademické obce dobře. Obec Vojvodovo
se nachází v severozápadním Bulharsku a bylo
o ní standardně uvažováno jako o obci zalo-
žené Čechy. Z prezentovaných výsledků však
vyplývá, že takové uvažování o obyvatelích je
chybné, neboť jejich kolektivní identita není
konstruována na základě etnickém, nýbrž ná-
boženském. Vzhledem k tomu, že obec tvořily
rodiny vyznávající nikoli katolický, ale evan-
gelický směr křesťanského vyznání, Vojvodovo
žilo v částečné izolaci od okolního prostředí,
pročež mohlo být možné uchování si životního
stylu, který by mohl být v očích některých po-
važován za český. Podobné důvody – silné ná-
boženské cítění – mohou být viděny i za re-
patriací Vojvodovčanů do Československa po
druhé světové válce. V Bulharsku již probíhala
kolektivizace, což pro zemědělsky orientovanou
komunitu znamenalo odevzdání svého majetku
do rukou státu. To nebylo v souladu s „protes-
tantskou etikou“, která byla charakteristická
pro životní styl těchto lidí. Příkládat tedy aktu
reemigrace význam „návratu do vlasti“ je ne-
šťastné, neboť pohnutky k němu vedoucí stojí
na pilířích náboženské identity, nikoli etnické
či národní.

V dalším článku se přesouváme do srb-
ského Banátu, do obce Srediště. Michal Pavlá-
sek představuje pohled na obec, jejímiž za-
kladateli byli lidé, kteří sem došli v průběhu
19. století z českých zemí. Opět se jedná

o skupinu evangelíků, kteří se ale na rozdíl od Vojvodovčanů již hlásí ke svému českému původu, a to prostřednictvím české reformační tradice. Tato studie se zabývá procesy či akty, pomocí nichž dochází ke konstrukci české identity mezi lidmi, kteří Srediště obývají. Mezi tyto procesy či akty patří zejména velká vyprávění, narativní konstrukce a vztahování individuální i kolektivní paměti hluboko do minulosti k událostem, které dnešní obyvatelé Banátu nemohli zažít, nicméně v jejich myslích tvoří důležitou součást jejich (opět) individuální i kolektivní identity. Velká vyprávění a mýty vztahující se k příchodu předků na území Banátu tedy tvoří významný konstrukční prvek při vytváření kolektivního vědomí společné identity. Nemám pocit, že by takto nastíněná perspektiva byla vskutku nová či objevná. Nahlédneme-li byť jen do základní literatury pro antropology, již tam se dozvíme, že mýty o původu jsou mocné a slouží k dodávání smyslu přítomnosti, k vytváření pocitu skupinové identity (viz např. Thomas H. Eriksen. 2008. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál).

Třetí příspěvek od jediné ženské autorky v kolektivu, Nely Králové, vychází z terénního výzkumu v Texasu, v okrese Fayette. Do této oblasti směřovali čeští imigranti od druhé poloviny 19. století. U těchto lidí byla patrná snaha o udržení si svého etnického vědomí, které bylo i v dalších generacích podporováno a pěstováno. Proto mohlo ze strany texaských Čechů v průběhu 90. let 20. století v souvislosti s rozvojem moderních informačních technologií začít docházet k pokusům o vyhledávání kořenů, informací o zemi původu jejich předků, posléze docházelo i k cestám do Česka a k navštěvování míst, ze kterých pocházeli lidé, kteří se rozhodli do Texasu emigrovat. Toto transnacionální chování je vedeno snahou po nalezení českých kořenů. Toto pátrání považují za hledání sebe sama, nalezení svého původu slouží jako jeden z prvků podílejících se na utváření jejich identity. Texaští Češi nadále pěstují to, o čem se domnívají, že je česká kultura. Navazují rodinné, přátelské i obchodní styky, které nadále pěstují a utužují, tak jako v minulosti Češi v Texasu pěstovali a utužovali vědomí českého původu v sobě i ve svých potomcích. V tomto příspěvku by nebylo na škodu, nabídl-

li by rovněž porovnání s ostatními krajanými komunitami v USA, ať českými, či jinými.

V další kapitole nás Luděk Jirka zavádí mezi potomky volyňských Čechů na západní Ukrajinu. Tito mladí lidé do 30 let, na které je tento příspěvek konkrétně zaměřený, zacházejí se svou identitou utilitárně. Cítí se být Ukrajinci, nicméně jejich češství, tedy fakt, že jsou potomky českých migrantů, je jim výhodou při snaze o vycestování do České republiky za účelem dosažení lepšího vzdělání či ekonomického postavení. Tyto snahy jsou podporovány i rodiči či spolky, které jsou nositeli české kultury i jazyka. Mladí Ukrajinci se svým češtvím zacházejí jako s etnickým kapitálem, který je možno přetavit v kapitál ekonomický či symbolický, v neposlední řadě i kulturní. Jejich vazby na vzdálené příbuzné v Česku jsou jim i kapitálem sociálním. Jirka se tedy pomocí pojmů a teorie Pierra Bourdieu snaží upozornit na to, že krajanství nemusí (či dokonce nemá?) být pojímáno pouze jako sdílení nacionality s českým národem, že teritoriálně vymezený stát není vhodným rámcem, ke kterému lze vztahovat analýzu sociálních procesů, a že není nutné u krajanů definovat vztah k majoritní společnosti. Na příkladu potomků volyňských Čechů ukazuje, že reemigranti se nemusí nutně vymezovat vůči české majoritě, že se nemusí nutně cítit být Čechy a že jejich jednání je transnacionální a odehrává se „na poli“ cross-border vztahů.

Poslední příspěvek od Jiřího Tůmy je věnován Čechům v Chorvatsku. Pro tuto oficiálně uznanou národnostní menšinu se její etnická příslušnost stala prostředkem politického boje či snahy na politickém poli dosáhnout svých cílů. Češi, přestože mají chorvatské občanství a považují Chorvatsko za svou vlast, se stále identifikují se svým češtvím a hodlají jej využívat ve svém občanském životě. Tam, kde mají silné zastoupení, požadují české školy, česká média, dvojjazyčné pojmenování ulic či institucí. V těchto snahách jim ale brání jejich neustále se snižující počet. Je třeba udržovat počet občanů hlásících se k národnostní menšině, aby mohlo být dosaženo práv národnostní menšiny náležejících. Čímž se však, dle současného systému v Chorvatsku, musí částečně vzdát svých občanských práv většinových. Což je jeden z důvodů, proč stále více a více lidí

oficiálně nedeclaruje svou příslušnost k české národnostní menšině.

Bylo-li cílem knihy hledat jiné než svého času mainstreamové pohledy na krajauskou problematiku, tento cíl se částečně podařilo naplnit. Jsou však nastíněné pohledy opravdu pro zasvěceného čtenáře tak objevné? Oceňuji strukturaci kapitol od té, kde „krajane“ necítí svou etnickou identitu vůbec, přes ty, kdy je částí jejich identitárního vědomí, až po ty, kdy s češtvím zacházejí zcela utilitárně. Nicméně bych jako čtenář ocenila jasnou deklaraci výběru příspěvků. Dále, pakliže by někteří z autorů (Jakoubek, Pavlásek, Králová) nabídli alespoň stručný výčet literatury či autorů, kteří se zabývají podobným tématem (ať už místně, či kontextuálně), považovala bych knihu za ucelenější. Rozhodně by tak svým obsahem korespondovala se svým názvem „hledání nových perspektiv“. Badatel, který hledá nové perspektivy, se po nich poohlíží i jinde než ve svém šuplíku. Absence závěru či shrnutí naznačuje, že pátrání po nových perspektivách není u konce, což je jediné dobře, je-li úkolem antropologie popisovat rozmanitost lidských společenství, která se neustále mění a přetváří.

Jakoubek, Marek, Luděk Jirka, Nela Králová, Michal Pavlásek a Jiří Tůma. 2015. *Krajané: Hledání nových perspektiv*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.

Michal Pavlásek – S motykou a Pánem Bohem: po stopách českých evangelíků ve Vojvodině (2015)

Jiří Woitsch

Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.
jiri.woitsch@post.cz

VÝZKUM tzv. krajauských komunit ve východní Evropě a na Balkáně má v české, resp. československé, etnologii (národopise, sociokulturní antropologii), ale i jiných disciplínách velice bohatou a plodnou tradici sahající

do první poloviny 20. století. Po stránce kvalitativní, co se týče aplikace nových teoreticko-metodologických východisek studia, i kvantitativní, co se týče množství badatelů, kteří se tématu věnují, i množství prováděných terénních výzkumů, zájem etnologů o „krajany“ výrazně stoupl kolem roku 2000. Nová badatelská generace reprezentovaná např. Z. R. Nešporem, M. Jakoubkem, L. Jakoubkovou-Budilovou a dalšími etnology a antropology v této době radikálně re-formulovala doposud na „Čechy v cizině“ aplikovanou optiku krajauskou, resp. obecně etnizující. Identitární ukotvení „krajanů“, lze konstatovat že oprávněně, tito etnologové našli a nalézají hlavně ve vypjatě religijní (převážně protestantské) povaze příslušných, někdy již zaniklých, komunit. Ke skupině zmíněných badatelů můžeme jednoznačně řadit i brněnského etnologa Michala Pavlásku, který se dlouhodobě věnuje výzkumu česky mluvícího obyvatelstva v oblasti dnešního Rumunského a Srbského Banátu, resp. Vojvodiny.

Recenzovaná monografie je dílčím výsledkem Pavláskova neobyčejně poctivého několikaletého diplomního a dizertačního výzkumu a předcházela jí celá řada článků věnovaných jak teoretickým, tak spíše empirickým stránkám studia tzv. krajanů. Autor tedy byl více než důkladně připraven na dílčí syntézu, kterou věnoval jedné z vesnic s významným českým osídlením – Velikému Središti. V žádném případě však před sebou nemáme konvenční lokální monografii, ba ani v našem prostředí běžný etnologický či antropologický text. Je tomu tak hned z několika důvodů. Autor se předně nebojí – v návaznosti na bohaté tradice brněnské etnologie a balkanistiky, důsledně práce s historickou literaturou a prameny, a svá zjištění z terénu je tedy schopen náležitě kontextualizovat, za druhé byl schopen do organického celku propojit vlastní analytický výklad s rozsáhlou reprodukcí historického pramene – konkrétně biografického vyprávění. Za pouhou drobnou vadu na kráse tak můžeme považovat snad jen Pavláskovu „Malinowskou“ stylizaci do role objevitele specifík a záludností jiho/východoevropského terénu (zejm. s. 11–17). To je jednak věc všem, kdo se tam byt na chvíli pohybovali, dobře známá, jednak a hlavně zbytečná úlitba současné antropolo-